

Александра Николајевић

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Ниш

Приказ

СОЦИЈАЛНА ЕКОНОМИЈА У СРБИЈИ⁵²

Књига „Социјална економија“ аутора Слободана Цвејића резултат је вишегодишњег проучавања социјалне економије и социјалног предузетништва, његове популаризације у свету, али и трагања за појавним облицима социјалног предузетништва, његовим статусом и начином функционисања у Србији. Књига садржи четири поглавља: „Социјална економија“, „Социјална предузећа у Србији“, „Невладине организације у сектору услуга социјалне заштите“, и „Пољопривредне задруге у Србији и развој локалне заједнице“.

У првом делу књиге проблематизује се појам *социјалне економије* и указује на ограничености приликом проналажења довољно прецизне, а у исто време операционалне дефиниције овог појма. Аутор даје приказ различитих схватања социјалне економије у смислу разликовања европског и америчког приступа (приступ „социјалне економије“ и „економске солидарности“) и указује на постојање релационистичких приступа (приступ „тржишне грешке“ и приступ „међузависности“).

Појму социјална економија је, по схватању аутора, од самог почетка била намењена двострука функција: с једне стране, да се пронађу нова теоријска решења за интерпретацију кризе и конкретни одговори за новонастале проблеме и да се, са друге стране, „прогура“ концепт хуманистичких вредности које су биле угрожене неспутаним развојем капиталистичке производње (идеолошка функција). У најширем смислу, реч је о непрофитним економским активностима које имају за циљ да спрече социјално искључивање, сиромаштво и незапосленост и да поспеше друштвену кохезију продајом друштвено корисних добара и услуга на тржишту. Економска стагнација и криза државе благостања довела је до развоја социјалне економије и у први план истакла теме задругарства, социјалног предузетништва, грађанских иницијатива у социјалној заштити итд.

⁵² Цвејић Слободан (2016) *Социјална економија, појам и пракса у Србији*. Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Чигоја.

Аутор у наставку разматра неколико питања повезаних са социјалном економијом: да ли је социјална економија засебни сектор економије или су по среди специфичне организације које се јављају у различитим секторима економије; да ли је социјална економија само поље економије или је и део политичког деловања; да ли нека организација или иницијатива може да спада под овај појам уколико се за социјалне циљеве бори само економским, али не и политичким и грађанско–активистичким путем; да ли је поље социјалне економије одређено искључиво путем организација које задовољавају критеријуме дефиниције, или ту спадају и остале иницијативе и активности које задовољавају значајне потребе, као и да ли држава треба да преузме одређену улогу унутар социјалне економије или би требало да буде искључена из ње.

Аутор истиче да се пред социјалну економију стављају сувише велика очекивања у смислу економског напретка, што она не може да испуни, али да она има значајну улогу у одржавању економских активности у областима за које профитно оријентисана предузећа немају интереса. У наставку, аутор указује на степен развоја социјалне економије у Србији, и оцењује га као неповољан. Он зависи од неколико фактора: економског контекста, институционалног и политичког оквира, финансијских подстицаја и механизма подршке и тренутне ситуације у секторима.

Део „Социјална предузећа у Србији“, почиње одређењем појма социјалних предузећа и њихове улоге у друштву. Допринос социјалних предузећа огледа се у испоручивању добара и услуга локалним заједницама и људима који не могу да их плате, у економском развоју депривираних заједница, у стварању нових могућности за запошљавање и у поспешивању економске интеграције људи који имају мале шансе на „отвореном“ тржишту. Дефиниције социјалног предузећа можемо сврстати у две групе. Прве су оне које у социјално предузетништво сврставају сваку комерцијалну, тржишно оријентисану активност организација грађанског друштва које су усмерене ка одређеном социјалном циљу, а друге оне које препознају јасну организациону структуру иза активности усмерених на циљ због којег је та структура формирана. Потпуно поуздани начин да се социјално предузеће одвоји од задруге или невладине организације јесте да буде препознато кроз одговарајући закон и понесе назив који ће га одвојити од сличних ентитета. Када је реч о стању сектора социјалног предузетништва у Србији, не постоји законска регулатива пословања социјалних предузећа у Србији иако грађански сектор и стручна јавност указују на њихов значај. Потреба за афирмацијом улоге социјалних предузећа у економији Србије јавља се због негативних ефеката тржишне економије и социјално неодрживог модела економског раста. Аутор истиче да у Србији, и поред неповољног правног, економског и институционалног оквира, постоји иницијатива владиних тела да се област социјалног предузетништва уреди, што указује на то да овај сектор прелази из иницијалне у фазу институционализације. Социјално предузетништво у Србији постоји у форми појединачних иницијатива којима се решавају проблеми незапослености и

социјалне искључености. Иако је овај сектор мали, он је активан и аутор наводи доста примера добре праксе социјалног предузетништва у Србији од којих се већина односи на невладине организације.

У трећем делу, „Невладине организације у сектору услуга социјалне заштите“, указује се на значај социјалног предузетништва у социјалној заштити, где се део услуга које је раније пружала држава сада преноси на невладине организације. Аутор то илуструје резултатима истраживања које је показало да невладине организације пружају нешто мање од трећине услуга када је реч о целокупном “тржишту” пружања локалних услуга социјалне заштите у Србији. Најраспрострањенија услуга је помоћ у кући, након тога следи дневни боравак за децу и младе са тешкоћама у развоју и услуге као подршка особама са инвалидитетом. Разлог оваквог стања лежи углавном у финансирању где се извори финансирања разликују за јавне пружаоце услуга и невладине организације. Док локалне самоуправе финансирају скоро 80% свих трошкова јавних пружалаца услуга, код НВО тај проценат износи једва 40%. Иако се невладине организације одликују високим степеном иновативности (тако што први пут уведе неке услуге), оне се финансирају углавном из донација па су више усмерене на програмске циљеве донатора него на планове социјалне заштите и социјалне политике. Најзад, налази истраживања показују да је за унапређење интеракције између јавног и грађанског сектора кључна сарадња на локалном нивоу и то између локалних самоуправа, центара за социјални рад и НВО које могу да пружају услуге.

Организације грађанског друштва су, по аутору, прави актери социјалне економије из више разлога: оне су најпре боље умрежене како међу собом тако и са јавним и приватним сектором, а друго – оне боље прилагођавају своје услуге потребама корисника и спретније комбинују финансијске и друге ресурсе који су им на располагању у циљу афирмисања вредности солидарности и инклузивности.

У последњем поглављу “Пољопривредне задруге у Србији и локалне заједнице”, указује се на значај задруга који се огледа у њиховој традиционалној присутности у Србији, и у томе што представљају значајну област запошљавања и обезбеђивања производа и услуга за које класичан профитни сектор није заинтересован. На основу статистичких података закључује се да је економски значај задружног сектора веома мали. Аутор је кроз студију случаја задружног сектора у региону Старе планине анализирао у којој су мери задруге одрживе, колика је њихова стварна социјална функција и који фактори пресудно утичу на њихов социјални и пословни карактер. Показало се да је економско стање задруга у највећој мери одређено укупним стањем привреде у региону, социодемографским трендом, доминантним културним обрасцем, и најзад – репродукцијским обрасцем пренетим из ранијег периода.

У књизи су изложени резултати анализе задруга које имају различите статусе: угашене, у процесу трансформацији и новоосноване задруге. Аутор

истиче да се социјалистички профил задруге врло споро мења и да се тек после 2000. године јављају задруге које су боље прилагођене друштвеним и привредним околностима. Улога задруга старог профила огледала се у посредовању између ситних пољопривредних произвођача и већих трговачких друштвених предузећа. После гашења оне нису оставиле умрежене пољопривреднике, хомогену локалну заједницу и активно ставновништво. На основу анализе задруга у процесу трансформације аутор закључује да се одрживост задруга базира на два модела: први, смањивање капацитета и проналажење нових тржишта у оквиру истог пословног модела и други модел који носи неке одлике задругарства као облика социјалне економије (веће предузетничке вештине која подразумевају боље прилагођавање условима на тржишту). Управо тај други модел има одлике иновативности, али не довољно да се трансформише у правцу социјалне економије. Новоосноване задруге се појављују као још слабији актери у социјалној економији него раније основане задруге: оне немају наглашене социјалне циљеве, док је ефекат њиховог половања на локално становништво врло ограничен. Локални пољопривредници, најзад, истичу тешкоће у смислу да су локалне власти неефикасне, а локални пољопривредници немају довољно знања да искористе подршку која већ постоји.

Књига „Социјална економија: појам и пракса у Србији“ пружа обухватан приказ теоријских разматрања ове, за наше друштво, нове и важне појаве. Од посебног је значаја емпиријски део који нам пружа увид у стање и степен развијености социјалне економије у Србији и обухват носилаца у области социјалне заштите и задруга. Аутор истиче да највећи економски и социјални ефекат имају невладине организације које показују највећу иновативност. Посебан значај посвећен је социјалном предузећу кога аутор препознаје као веома мали, али растући и значајан сектор у даљем економском развоју. Иако, како је истакнуто, „од социјалне економије не треба очекивати да игра кључну улогу у реформи друштва – она може бити генератор реформистичких идеја“. То, по мишљењу аутора, нужно захтева већу ангажованост и заинтересованост научника да се баве овом облашћу.